

İçindekiler

Önsöz	XIX
Teşekkür	XXIII
Şekil ve Kutu Listesi	XXV
Kısaltmalar	XXVII

Bölüm 1: Temeller

1. Giriş	3
2. İslam Ekonomisinin Ayırt Edici Özellikleri	21
3. İslam Ekonomisinde ve Finansında Temel Yasaklar ve İş Etiği	45
4. İslamî Finansın Felsefesi ve Özellikleri	80

Bölüm 2: İslamî Finanstaki Sözleşme Temelleri

5. İslam Hukukunda Akitler ve Ticari İşlemler	115
6. İslam Ticaret Hukukunda Ticaret	144
7. İslam Ticaret Hukukunda Borç Verme ve Ödünç Alma	170

Bölüm 3: İslamî Finans: Ürünler ve Yöntemler

8. Finansal Kurumlara ve Ürünlere Genel Bakış: Konvansiyonel ve İslamî	199
9. Murâbaha ve Müsâveme	235
10. Vadeli Satış: Selem ve İstisna	265
11. İcâre - Kiralama	301
12. Katılımcı Modeller: Şirket ve Türleri	329
13. Bazı Fer'î Sözleşmeler	370
14. Sistemin Uygulanması: Finansman İlkeleri ve Uygulamaları	379
15. Sukuk ve Menkul Kıymetleştirme: İslamî Sermaye Piyasalarında Hayati Konular	412
16. Tekâfül: Geleneksel Sigortacılığa Bir Alternatif	442
17. İslamî Bankacılığa ve Finansa Yaygın Olarak Yapılan Eleştirinin Değerlendirmesi	458
18. İleriye Bakış	486

Sözlük	519
İngilizce Kaynaklar	532
Arapça / Urdu Kaynaklar	538
İleri Okuma Önerileri	540
Dizin	544

Ayrıntılı İçindekiler

BÖLÜM 1: TEMELLER

1. Giriş

Neoklasik Çerçeve Ekonomik Senaryo
Geleneksel Borçlanma: Sömürü İçin Bir Araç
Büyüme, Sosyo-Ekonomik Adalet Sağlamak İçin
Tek Başına Yeterli Olmayabilir
Devletlerin Sosyal Refah Çalışmaları
En Önemli Suçlu
Zamanın İhtiyacı
Ekonomi ve Din
İslami Prensipler Fark Oluşturabilir
İşin ve Ticaretin Düzenlenmesi
Önemli Aşamalardan Geçen İslami Finans
Amaçlara Ulaşılabilecek Mi?
Bu Kitap Hakkında

2. İslam Ekonomisinin Ayırt Edici Özellikleri

Giriş
İslam Hukuku ve Hedefleri
İslam İnanç Esaslarının Kaynakları
İslam Hukukunun Hedefleri (Makâsid)
Birincil Hedefler
İkincil Hedefler
İslam Ekonomisi Niçin Araştırma Konusu Olmalı?
İslam Ekonomistlerinin Rolü
İslam Ekonomisi: Ne Olmalı?
İslam Ekonomisi: Tanımlar
İslam Ekonomisinin Araçları
Kaynakların Sahipliği ve Mülkiyet Hakları Üretim
aktörleri
Bireysel Özgürlüğün Sınırlandırılması
Liberalizm mi Devlet Müdahalesi mi?
Özet

3. İslam Ekonomisinde ve Finansında Temel Yasaklar ve İş Etiği

Giriş

Temel Yasaklar

Ribânın (Faizin) Yasak Oluşu

Kur'an-ı Kerim'de ve Sünnette Faizin Yasaklanması

Kredide/Borçta Faiz

İşlemlerin Haram ve Helalliği Nasıl Ayırt Edilir?

Bazı Yanlış Anlaşılmalar

Satım/Mübadele İşlemlerinde Faiz

Ribâ/Faiz Teriminin Muhtevası

Faizin Diğer Semavi Dinlerde de Yasak Olması

Faizin Yasak Olmasının Hikmeti ve Gerekçesi

Faiz ve Diğer Faktör Ödemeleri

Gararın Yasaklanması

Meysir/Kumarın Yasaklanması (Şans Oyunları)

İş Ahlâkı ve Prensipleri

Adalet ve Dürüst Muamele

Dürüstlük ve Nezaket

Müşteri Kızıştırmaları (Neces) Yasaklanması

Yanılıcı Pazarlamanın (Halâbe-Khalabah) Yasaklanması

*Açıklık, Şeffaflık ve Malların Önceden
İncelenmesinin Kolaylaştırılması*

Akitleme Bağlılık ve Sorumlulukları Yerine Getirme

İşbirliği ve Zorlukların Ortadan Kaldırılması

Serbest Piyasa ve Adil Fiyatlandırma

Zarar Vermekten Kaçınmak

Özet ve Sonuç

4. İslamî Finansın Felsefesi ve Özellikleri

Giriş

İslamî Finansın Felsefesi

Faizden Kaçınma

Garardan Kaçınma

Kumardan ve Şans Oyunlarından Kaçınma

Alternatif Finansal Prensipler

Güvence/Teminat

Likidite

Yatırımdaki Gerçek Kazanç

Tüm Önceden Belirli Getiriler Faiz Değildir

Yatırımlardaki Değişken Oranlar

Benchmark Referans Oranları

Risk ve Sorumluluk Alarak Kâr Elde Etme

İslamî Bankalar, Malların Ticaretini
Yapmaktadırlar, Paranın Değil

Şeffaflık ve Belgeleme

İslamî Bankaların Karşılaştıkları Ek Riskler

Borca Karşılık Ortaklık

İslamî Bankacılık: Ticarete Karşılık Hayırseverlik

Kambiyo/Sarf Kuralları

İslamî Finansta Paranın Zaman Değeri

Para, Para Politikası ve İslamî Finans

Kâğıt Paranın Rolü

Para Birimlerinin Mübadelesi

İslamî Perspektiften “Kaydı Para Üretimi”

Döviz Kuru Dalgalanması ve Borçların Ödenmesi

Özet

BÖLÜM 2: İSLAMÎ FİNANSTAKİ SÖZLEŞME TEMELLERİ

5. İslam Hukukunda Akitler ve Ticari İşlemler

Giriş

Mal (Servet), Menfaat Hakkı ve Sahiplik

Konuyla İlgili Çeşitli Kavramların Tanımlanması

Misak (Mithâq)

Ahit veya Vaat ('Ahd-W'adah)

Akit (Sözleşme)

Akitlerin Genel Çerçevesi

Akdin Unsurları

Teklif ve Kabul: Akdin Şekli

Akit Konusunun Unsurları

Konunun Tam Olarak Belirlenmesi

Akit Konusunun Sahipliği ve

Kesin Olarak Teslim Edilebilirliği

Muamelatın Geçerliliği için Gereken Şartlar

Karşılıklı Özgür İrade

Garar Yasağı

Ribâdan Kaçınma

Kumardan veya Meysirden

(Şans Oyunları) Sakınma

Karşılıklı Şartlı İki Akit Yasağı

Akitlerin İslam Hukukunun Maksatları
(Maqasid of Sharia) ile Uygunluğu

Yükümlülükle Birlikte Kâr

Genel Kuralın Mübahlık Oluşu

Vaat (Söz) ve İlgili Durumlar

Teminat (Hâmiş Ciddiyye-Hâmiş jiddiyah) ve
Kapora (Arbûn)

Akit Türleri

Geçerli Akitler

Anında ya da Gelecekte Etkin Olan Akitler

Mevkuf (Askıya Alınmış) Akitler

Bağlayıcı (lazım) ve

Bağlayıcı Olmayan Akitler

Feshedilebilir (Fasit) Akitler

Feshedilebilir (Fasit) Akitlerde

Bozukluk Sebepleri

Bazı Fasit Akit Türleri

Fasit (Feshedilebilir) Akitlerin Yasal Durumu

Geçersiz (Batıl) Akitler

Bedelli (İvazlı) Ve Bedelsiz (İvazsız) Akitler

Muâvada Akitleri (İvazlı, Karşılıklı Akitler)

Gayri Muâvada (Teberru) Akitler veya
Bedelsiz Akitler

İvazlı ve İvazsız Akitlerin Hukuki Durumu

Şarta Bağlı veya Olası Akitler

Özet

6. İslam Ticaret Hukukunda Ticaret

Giriş

Bey' (Satış)-Değerlerin Değişimi

Ticaretin Yasallığı

Ticaret ve Faiz: Caiz ve Yasak

Bey'Türleri

Geçerli Bir Satış Sözleşmesi İçin Gereken Şartlar

Satış Sözleşmesinin Konusu

Fiyatlar ve Kâr Marjı

Peşin ve Kredili Satış Fiyatları

Satışlarda Yer Alan Ribâ

Garar Satışlarının Yasaklanmasına Bir Sebep

Şartlı Satış veya Bir Satışta İki Pazarlık

Peşinatlı (Kapora) Satış (Bey'u'l-Arbûn)

Bey'u'd-Deyn (Borç Satışı)

İnan Satışı ve Hilenin Kullanılması (Hiyal)

Satışta Opsiyonlar (Hıyâr)

Özet

7. İslam Ticaret Hukukunda Borç Verme ve Ödünç Alma

Giriş

Tanımlar

Ticari Faizin Yasaklığı

Borçlanma ve Bankacılık Sistemi

Kur'an-ı Kerim Işığında/Rehberliğinde

Borç ve Ödünç

Borçlanma İle İlgili Esaslar

Sadece Anaparanın Geri Ödenmesi

Borç ve Ödünç Verme İşlemlerinde
Paranın Zaman Değeri

Borçlular İçin Talimatlar

Borç Verenler İçin Talimatlar

Borç/Ödünç Geri Ödemesinde Kişinin
Kendi Rızasıyla Fazladan Ödeme Yapması
(İyi Niyet Ödemesi)

Kredi Borcunun Bir Kısımının Silinmesi ve
Erken Ödeme İndirimi

Temerrüt/Gecikme Cezası

Borçlunun Borcunu Ödeyememesi/İflas Etmesi

Havale (Borcun Devri/Temlik Edilmesi)

Borçlarda Teminat/Garanti (Kefalet)

Rehinde Risk ve Getiri

Rehinden Elde Edilen Faydalar

Borç/Borç Enstrümanlarının Satışı

Enflasyonun Borçlar Üzerindeki Etkisi

Özet

BÖLÜM 3: İSLAMÎ FİNANS: ÜRÜNLER VE YÖNTEMLER

8. Finansal Kurumlara ve Ürünlere Genel Bakış: Konvansiyonel ve İslamî

Giriş

Bankacılık veya Banka Nedir?

Bankaların ve Finansal Kurumların Stratejik Konumu

Konvansiyonel Finansal Faaliyet Kategorileri

Ticari Bankacılık

Mevduatlar/Ticari Bankaların Yükümlülükleri

Cari Hesaplar

Tasarruf Hesapları

*Sabit Vadeli Mevduat Hesabı/Yatırım Sertifikaları
(YS)/Mevduat Sertifikaları (MS)*

Anüiteler/Sürekli Getiriler

Avans Temettü Ödeyen Ürünler

Nakit Yönetim/Fon Yönetim Hesapları

Ticari Bankaların Varlık Tarafı

Yatırım Bankacılığı
 Diğer BDFK'lar
 Konvansiyonel Finansal Piyasalar
 İslami Bankalar ve Banka Dışı Finansal Kuruluşların Gerekliliği
 İslami Bankacılığın Yapısı
 İslami Bankalarda Mevduat
Cari Hesaplar
Tasarruf Mevduatları/Yatırım Mevduatları/Vadeli Mevduatlar
 Varlık Tarafında Kullanılan Araçlar
Ticaret, Tarım ve Endüstrinin Finansmanında Kullanılan Yöntemler
Hane Halkı/Bireysel Finansman, Bankacılık
Hazine İşlemleri-Likidite ve Fon Yönetimi
Döviz İşlemleri
Devlet/Kamu Sektörü Finansmanı
Dış Kredilere Alternatifler
 Yöntem Tercihi Sorunu
 İslami Yatırım Bankacılığı
 İslami Finansal Piyasalar ve Enstrümanlar
 İslami Fonlar
Sermaye Fonları Yoluyla Varlık Yönetimi
Tarım ve Arındırma Kriteri
 Hisse Senetlerine İlişkin Esaslar
 İslami Piyasa Enstrümanı Olarak Yatırım Sukuku
 Finansal Enstrümanlarda İşlemler
 İnterbank Fon Piyasası
 İslami Forward Piyasaları
 İslami Çerçeve Döviz Piyasaları
 Türev Ürünler ve İslami Finans
 Özet ve Sonuç

9. Murâbaha ve Müsâveme

Giriş
 Geçerli Satış (Bey') Şartları
 Murâbaha: Güvene Dayalı Bir Satış Türü
 Klasik Literatürde Murâbaha
 Murâbahaya Olan İhtiyaç

Murâbahanın Özel Şartları
 Murâbaha Satışı ve Vadeli Satış
 Olası Murâbaha Yapıları
 Banka Yönetimi Tarafından Doğrudan Ticaret
 Bankanın Üçüncü Taraf / Aracı Yoluyla Alım Yapmaları
 Vekil Olarak Müşteri Vasıtasıyla Murâbaha
 Satın Alma Siparişi Üzerine Murâbaha
 Satın Alma Siparişi Üzerine Murâbaha (Murabahah to Purchase Orderer/ MPO) - Çeşitli Sözleşmeler
 Murâbahada Satın Alma Taahhüdü
 Modern Murâbaha -Malı Satın Alma ve İlgili İşlemler için Bankanın Acentesi/ Vekili Olarak Müşteri
Taahhüt Öncesi Aşama - Hizmet Sunumunun Onaylanması
Taahhüt Aşaması - Ana Murâbaha Sözleşmesi
Vekâlet Aşaması
Satın Alma Aşaması
Varlığın Mülkiyeti ve Mülkiyetin Alınması
Murâbahanın İfa Edilme Aşaması- İcap ve Kabul
Murâbaha Fiyatına Karşı Garanti/Teminat
 Murâbahayla İlgili Sorunlar
 Geri Alımdan (Buy-back) Kaçınma
 Murâbahada Hıyâr (Satış Feshetme Opsiyonu)
 Murâbahanın İfa Edilme Zamanı
 Müşteriden Kaynaklanan Kusurlar
 Erken Ödeme İndirimi
 Murâbahada Pozisyon Yenileme/Yeniden Yapılandırma (Rollover)
 Hisseler Yoluyla Murâbaha
 Emtia Murâbahası
 Murâbaha İşlemlerinde Önlemler
 Müsâveme (Fiyatta Pazarlık Etmek)
 Bir Finansman Yöntemi Olarak Müsâveme
 Özet

10. Vadeli Satış: Selem ve İstisna

Giriş

Selem/Selef

Selemin Yararları ve Bey'i Selemin Ekonomik Rolü

Geçerli Bir Selem Sözleşmesinin Özellikleri

Selemin Konusu

Dövizlerde Selem

Ücretin Ödenmesi: Selem Sermayesi

Ödeme Şekli

Teslimin Yeri ve Zamanı

Selemde Opsiyonlar (Hiyâr)

Selem Sözleşmesini Değiştirme veya İptal Etme

İcra Etmeme Durumunda Ceza

Teminat Güvencesi, Rehini ve Yükümlülüğü

Selem İle Alınan Malların Kullanılması

Selem Mallarının Pazarlanmasında Alternatifler

Acentelik Sözleşmesi

Paralel Selem

Satın Alma Taahhüdünün Alınması

Selem - Uygulama Sonrası Senaryoları

Sözleşmeye göre Malların Tedarik Edilmesi

Malların Tedarikinde Aksaklık Yaşanması

Düşük Kaliteli Malların Tedarik Edilmesi

Selem Esaslı Menkul Kıymetleştirme -

Selem Sertifikaları/Sukuk

Selem Kurallarının Özeti

Bankalar Açısından Bir Finansman Tekniği Olarak Selem

Selemde Risk ve Yönetimi

İstisna (Üretim Siparişi)

Tanım ve Kavram

İstisnanın Konusu

İstisnada Fiyat

Cezai Şart: Yükümlülüklerin Gecikmesi

İstisna Sözleşmesinin Bağlayıcı Yapısı

Garantiler

Paralel Sözleşme - Alt Sözleşme

İstisna ve Vekâlet Sözleşmesi

İşlem Sonrası Senaryo

Devam Eden İşler

Malın Teslimi ve Elden Çıkarılması

İstisnada Risk Yönetimi

İstisnanın Potansiyeli

11. İcâre – Kiralama

Giriş

İcâre Sözleşmelerinin Esasları

İcâre ve Bey' Kıyaslaması

İcârenin Genel Hukuk Kuralları

İcâre Sözleşmesinin İfa Edilmesi

Kiranın Tespiti

Kiracının "Alt-İcâre" Yapması

İcârede Teminat/Kefalet

Sözleşme Taraflarının Sorumlulukları

Sözleşmenin Sona Erdirilmesi/Tadil Edilmesi ve Sonuçları

Vadesi Gelmiş Ödemenin Yapılmaması

İcâre Modelinin Modern Kullanımı

Finansal Kiralama veya Kiralama-Satın Alma

Kiralamayı Finansman veya Teminat Kiralaması

Operasyonel Kiralama

Geleneksel Kira İşlemlerinin Şer'î Açından Değerlendirilmesi

İki Sözleşmenin Birleştirilmesi

Tekâfûl/Sigorta Giderleri

İslamî Bankalarda İcâre Müntehiye bi't-Temlik

İcâre Müntehiye bi't-Temlik için

Uygulanan Prosedür

Sat ve Geri Kirala Sözleşmesi

Varlığın Çalınması/Tahrip Olması

İcâre Yönteminin Modern Kullanımı ile İlgili Hususlar

Kiralanan Varlıkların Tahsisi ve Kira Sözleşmelerinin Menkul Kıymetleştirilmesi

İcârenin Potansiyeli

İcâre Konusunda İslamî Bankacılar İçin Kılavuz Özeti

12. Katılımcı Modeller: Şirket ve Türleri

Giriş

Şirketin Tanımı, Türleri ve Yasallığı

Mülkiyet Ortaklığı (Mülk Şirketi-Şirket-ül Mülk/Shirkatulmilk)

Sözleşme Ortaklığı (Akit Şirketi-Şirket-ül Akd/Shirkatul'aqd)

Şirket-ül Müfaveze (Shirkah-El-Mufawadah) ya da Kapsamlı Ortaklık

Şirket-ül İnan (Shirkah al 'Inan) ya da Genel Ortaklık

Şirket-ül Amel (Shirkatula'mal)

Şirket-ül Vücûh (Shirkatul Wujooh) ya da Kredibilite Ortaklığı

Mudârebe (Mudârabah)

Müşârekenin Temel Kuralları

Ortaklara Güven Koşulları

Müşâreke Sermayesine Yönelik Kurallar

Ortaklar Arasındaki Karşılıklı İlişkiler ve Müşâreke Yönetim Kuralları

Kâr ve Zarar Değerlendirmesi

Şirket Sözleşmelerinde Garantiler

Müşâreke Üçüncü Taraf Güvencesi

Müşârekenin Vadesi/ Bitmesi

Mudârebe Kavramı ve Kuralları

Mudârebe Sermayesinin Yapısı

Sermayenin Mudârib Tarafından Karıştırılması

Mudârebe Şekilleri ve İşe Yönelik Şartlar

Mudârebe Faaliyeti İçin Çalışma

Kâr/Zarar Değerlendirmesi

Mudârebe Sözleşmesinin Değerlendirmesi

Mudârebenin Müşârekeden Ayrılan Yönleri

Modern Şirketler: Anonim Şirketleri

Şirket Kavramının Modern Uygulaması

Bankacılık Sisteminin Mevduat Tarafında Şirketin Kullanımı

Varlıklar Açısından Şirketin Kullanımı

Şirket Temelinde Menkul Kıymetleştirme

Azalan Müşâreke

Bir İslamî Finans Yöntemi Olarak Azalan Müşâreke

Ticarette Azalan Müşâreke

Azalan Müşâreke Prosedür ve Belgeleme

Özet ve Sonuç

13. Bazı Ferî Sözleşmeler

Giriş

Vekâlet (Acentelik)

Vekâlet Türleri

Vekâlet'ü'l-İstismar

Teverruk

Likidite Yönetimi için Teverrukun Kullanımı

Cuâle

Cuâlede Taraflar

Cuâlenin ve Ödülün Ana Konusu

Cuâle Sözleşmesinin Yürürlüğe Girmesi

Paralel Cuâle Sözleşmeleri

İslamî Bankalarda Cuâle Uygulama Süreci

Cuâle Esasına Dayalı Bazı İslamî Finansal Ürünler

Borçların Tahsili

Kabul Edilebilir Finansman İmkânının Güvenceye Alınması

Komisyonculuk

Bey'u'l-İsticrâr (Tedarik Sözleşmesi)

14. Sistemin Uygulanması: Finansman İlkeleri ve Uygulamaları

Giriş

Ürün Geliştirme

Ürün Geliştirmede Yöntem

Finansal Hizmetlerin/ İşletmelerin Mahiyeti

Mevduat Havuzlarının ve Yatırımların Yönetilmesi

Finansman Modelinin Seçilmesi

Finansmanın Vadesi

İslam Hukukuna Uygunluk ve Şer'î İç Kontroller

Farklı Modellere Göre Şer'î Uygunluk Kontrolleri

Operasyonel Kontroller

Yapısal Sorunlar

Asimetrik Risk ve Ahlâki Risk Sorunları

Dokümantasyon

Yasal Çerçeve

Belirli Finansman Alanlarında Beklentiler ve Sorunlar

İşletme Sermayesi Finansmanı

İslami Bankalardan Sağlanan Ticari Finansman

Sevk Sonrası Nakite Çevirme İşlemine Alternatif

Emtia İşlemleri

İhracat İçin Murâbaha-İstisna Finansmanı

Murâbaha ile İthalat Finansmanı

Proje Finansmanı

*Bir Çimento Fabrikasının İnşası/Kurulması
(Bir örnek)*

*Petrol Terminali İnşası İçin Konsorsiyum
Düzenlemeleri*

*Sukuk İhracı ve Menkul Kıymetleştirme İçin
Konsorsiyum Düzenlemeleri*

Likidite Yönetimi

Vadeli Satış Sözleşmeleri ve Döviz Ticareti

Vadeli Satış Döviz Korunması

Merkez Bankalarının Refinansmanı
(Yeniden Finansmanı)

Kartlar: Hesap, Harcama, Kredi ve ATM

Çeşitli Kartların Şer'î Durumu

*Günümüzde Kullanılan İslami
Kredi Kartlarının Yapıları*

Kartların Diğer Muhtemel Yapıları

İslami Bankaların Geleneksel

Bankalarla Olan İlişkileri

Ücret Esaslı İslami Bankacılık Hizmetleri

Yüklenicilik

Garanti Mektupları (Letters of Guarantee-L/G)

Akreditif (L/C)

Özet ve Sonuç

Ek: İFKMDO'nun Şer'î Standartları Işığında Bir Şer'î Heyetin
Temel Fonksiyonları

15. Sukuk ve Menkul Kıymetleştirme: İslami Sermaye Piyasalarında Hayati Konular

Giriş

İslami Çerçeve Sermaye Piyasası

Menkul Kıymetleştirme ve Sukuk

Sukuk İhracında/Menkul Kıymetleştirmede Taraflar

*Özel Amaçlı Şirket
(Special Purposes Vehicle-SPV)*

Risk, Sözleşme ve Nakit Akımı Analizi

*Sukuk İhracının İslam Hukuku
Açısından Temelleri*

*Sukuk İhracının ve Ticaretinin
Mekruh Yönleri*

Sukuk Kategorileri

Mukâraza veya Mudârebe Sukuk

Müşâreke Sukuk

İcâre Sukuk

Seleem Menkul Kıymetleri/Sukuk

İstisna Sukuk

*Murâbaha Esasında Menkul Kıymetleştirme ve
Murâbaha Sukuk*

Karma Portföy Menkul Kıymetleri/Sukuku

Sukuk Alım-Satımının Yapılabilirliği

Sukuk Şartları ve Yapısına İlişkin Sorunlar

Fon Yönetimi ve İslami Sermaye Piyasasının
Geliştirilmesinde Sukukun Potansiyeli

Özet ve Sonuç

16. Tekâfül: Geleneksel Sigortacılığa Bir Alternatif

Giriş

Tekâfüle Olan İhtiyaç

Geleneksel Sigorta Neden Yasaktır?

Tekâfülün Şer'î Dayanağı

Tekâfül Sistemin Temel Amacı

Tekâfül Sistemi Nasıl Çalışır?

Tekâfül Modelleri

Mudârebe Modelindeki Sorunlar

*Vekâlet ve Vekâlet-Mudârebe Modelleri ile
İlgili Sorunlar*

Tekâfül ve Geleneksel Sigorta Karşılaştırması

Tekâfûl Endüstrisinin Durumu ve Potansiyeli

Tekâfûlün Zorlukları

Ek: Sigortanın Farklı Yönleri ile ilgili Fetva
(Hukuki Görüş)

17. İslamî Bankacılığa ve Finansı Yaygın Olarak Yapılan Eleştirinin Değerlendirmesi

Giriş

Yaygın Söylentiler ve İtirazlar

Kavramsal Eleştirinin Değerlendirmesi

Ribâ Kelimesinin Çağrıştırdığı Anlam

Nakdi Sermayeden Alınan Kira

Enflasyon ve Faiz

Paranın Zaman Değeri ve İslamî Bankacılık

Zengin Borçlulara Faiz Uygulamak

Farklı Fıkıh Yorumları

Borç Oluşturan Modelleri Kullanan İslamî Bankalar

Farklı Modellerin İzin Verilebilirliğine Karşın Tercihi

Şirket Temelli Modellerin Finansman

İçin Uygunluğu

İslamî Finans Kurumları-Bankalar veya

Ticaret Kurumları

İslamî Bankalar Sosyal Refah Kurumları

Gibi Hareket Edebilir Mi?

İslamî Bankacılık Uygulamasındaki Eleştirilerin
Değerlendirilmesi

Teori ve Pratik Arasındaki Fark

Faiz Gelirini Çekirdek/Baz Sermaye Olarak Kullanan

İslamî Finans Kurumları

İslamî ve Konvansiyonel Bankacılık Arasındaki Fark

*Geleneksel Bankaların Uyguladığı Gibi Paranın
Zaman Değerini Uygulamak*

*Faiz Oranlarının Ölçüt (Benchmark) Olarak
Kullanılması*

İslamî Finansta Önceden Sabitlenmiş Getiri Oranları

Reel Sektör İşinin Fiili Katılımı

Güvence/Teminat Almak ve Belgelemek

İslamî Bankaların Risk Profili

*Geleneksel ve İslamî Bankacılığın Özdeş Nihai
Sonucu*

*İslamî Finans Kurumlarının Birleşik ve Karma
Sözleşmeleri*

Müşterilerden Bağlayıcı Taahhüt Almak

Temerrüde Düşenlere Ceza Uygulanması

Genel Giderler ve Hesap Açıklarının Finansmanı
için Nakit Bulma Durumu

Günümüz İslamî Bankacılık Sisteminin
Sosyo-Ekonomik Etkisi

Sonuç

18. İleriye Bakış

Giriş

Politika Yapıcılar İçin Yol Haritası

Müslüman Devletler ve İslamî Finans

İslamî Bankacılığın Potansiyeli, Sorunları ve
Zorlukları

Gelecek Vadeden Potansiyel

Fon Yönetimindeki Potansiyel

Sukuk ile İlgili Potansiyel

Belirli Sektörlerdeki Potansiyel

İslamî Finanstaki Sorunlar

Fıkhi Yorum: Sorun olabilir mi?

Doğruluk ve Kredibilite

Finansal Kurumların Yapısı

Düzenleme ve Vergi ile İlgili Sorunlar

İslam Hukukuna Uygunluk Çerçevesi

Zorluklar

Eğitim ve Farkındalık Yaratılması

*Fıkha Uygunluk ve İslamî Finans Sektörünün
Tutarlılığı*

Rekabetçilik ve Paralel İşleyiş

Ölçütler (Benchmark) Geliştirmek

Ürün Geliştirme - Finansal Mühendislik

Likidite ve Para Yönetimi

İyi Yetişmiş İnsan Kaynakları Arzı

Sonuç

İngilizce Kaynaklar

Arapça / Urdu Kaynaklar

İleri Okuma Önerileri

Sözlük

Dizin

Önsöz

Müslüman bilim adamları, on dokuzuncu yüzyılın son yıllarında Müslüman dünyasında kurulmasından bu yana modern ticari bankaların çalışma şekillerini eleştirel bir bakış açısı ile incelemektedirler. Zaman geçtikçe, esas olarak borçlardan ve kredilerden getiri ödenmesi/elde edilmesi nedeniyle sistemin şer'i ilkelere aykırı olduğu konusunda âlimler arasında fikir birliği ortaya çıkmıştır. Fon fazlası ve fon açığı olan birimler arasındaki doğrudan veya dolaylı ilişkinin, toplumun artan ihtiyaçlarını karşılamak ve ticaret ile sanayinin gelişmesi için gerekli olduğunu göz önünde bulundurarak; İslam âlimleri ve ekonomistleri, yirminci yüzyılın ortalarında faiz temelli finans sistemi ikame edebilecek bankacılık ve finans modelleri önermeye başladılar.

İslamî finans hizmetleri sunan kurumlar 1960'larda kısıtlı bir çevrede ortaya çıkmaya başladı ancak İslamî bankacılık ve finans hareketi 1975'te Dubai İslam Bankası'nın ve Cidde'de İslam Kalkınma Bankası'nın kurulmasıyla hız kazanmaya başladı. Evrim sürecinde, iki-kademeli mudârebe modeli teorisi; İslamî finans kurumlarının (İFK'lar), kâr elde etmek için ticaret ve leasing işi yapmalarını ve tasarruf sahiplerine/yatırımcılarına kârın bir kısmını aktarmasına olanak tanıyan çok yönlü bir modele dönüşmüştür. Kurumlar, İslamî finans sistemini tamamlamak için 1979'da modern sigorta sistemini ikame eden tekâfül hizmetlerini sunmaya başlamışlardır.

İslam hukuku ile ilgilenen bilim adamlarının katılımı artarken, İslam Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (IRTI) gibi araştırma kurumlarının yaratıcı çalışmaları ve İslamî Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) (Bahreyn) tarafından şer'i standartların yayımlanması, gelişmekte olan finansal disiplin için kritik olarak ihtiyaç duyulan temeli oluşturdu. 1990'lı yıllarda HSBC, BNP Paribas ve Citigroup gibi dünyanın önde gelen bankacılık kurumlarının sürece katılımı İslamî bankacılık sistemini niş bir disiplinden küresel bir endüstriye dönüştürmek için itici bir güç sağlamıştır. 2002 yılında İslamî Finansal Hizmetler Kurulu'nun (IFSB) standart belirleyici bir kuruluş olarak kurulması, İslamî finansın küresel düzeyde kabul edilebilir bir önermeye dönüştürülmesinin önünü açmıştır. İlgili düzenleyici otoriteler ve uluslararası finans

kuruluşları arasında müzakerelerin yapılması, İslamî finans kurumlarının mali operasyonlarının teşvik edilmesi ve standartlaştırılması için ivme kazandırmıştır. Son altı yıl içinde sukukun yatırım ve likidite yönetimi aracı olarak ortaya çıkması, gelişmekte olan finansal yapıda sadece yatırım döngüsünün tamamlanmasında değil, aynı zamanda büyük potansiyele sahip olan sistemin gelişimi için de güçlü bir itici güç sağlamıştır.

Yukarıdaki ilerleme, İslamî finans sektörünün küresel düzeyde giderek daha geniş çapta kabul görerek önemli bir kilometre taşını geçtiğini ortaya koymaktadır. Şimdiye kadarki inanılmaz gelişme, mevcut durum ve ilerideki zorluklar, İslamî finans alanındaki uzmanların, politika yapımcıların ve uygulayıcıların bazı kritik hususları göz önünde bulundurmasını gerekli kılmaktadır. Birincisi, sektörün son on yıldaki hızlı büyümesi, İslamî bankacılık operasyonları için bağlı, adanmış ve profesyonelce eğitilmiş personel talebini artırmıştır. İkincisi, gelişmekte olan sektör, kamuoyundaki farkındalık eksikliği ve İslamî bankaların mevcut çerçevesine yönelik genel algı nedeniyle güvenilirlik konusunda bir meydan okuma ile karşı karşıya bulunuyor.

Bankacılar, ticaret camiası, sanayiciler, şer'î konularda çalışan âlimler ve halk, İslamî finansın ne olduğunu, özelliklerinin neler olduğunu ve nasıl çalıştığını bilmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle; işletme ve finans öğrencileri, yükselen sektör için ürün geliştirenler ve operasyonlara katılan personeller, İslamî finans ilkeleri konusunda doğru bilgiye sahip olmalı, farklı İslamî finansman modellerinin temel gerekliliklerini ve bu modellerin bankaların/finansal kurumların çeşitli faaliyetlerine ve hizmetlerine nasıl uygulanabileceklerini bilmelidirler. Buna göre İslamî finansın hem teorisini hem pratik yönlerini kapsayan kapsamlı bir kitabın mevcudiyeti, İslamî bankacılığın ve finansın teşvik edilmesi için bir ön şart olarak görülmektedir.

Yukarıda anlatılan şartlar ışığında, İslamî bankacılık ve finans kuruluşlarının felsefesini, modellerini, araçlarını ve faaliyetlerini anlamak isteyen öğrenciler, bankacılar ve diğer herkes için ders kitabı vazifesi görecektir bir kitabın hazırlanması, John Wiley&Sons tarafından, benden istendi. İslamî finansın temelini oluşturan İslam ekonomisini, İslamî finans ilkelerini, İslam ticaret hukukunun temel özelliklerini, İslamî finans kurumları tarafından benimsenecek usulleri, ürünleri ve İslamî finans kurumları tarafından uygulanacak prosedürleri ve finansal sistemin ve ekonominin gelişmesinde İslamî finans sisteminin oynayabileceği rolü içeren kitabı oluşturmak ile ilgili teklifi kabul ettim ve ana hatlarıyla çalıştım. Kitap, İslamî finans kurumlarının kullandığı ya da çeşitli müşterilere fon sağlamak için benimseyebilecekleri temel modellerin, şer'î kurallara uygunluğunu sağlayabilmek üzere yapılan tartışmaları içermektedir. Kitapta ayrıca, ekonominin çeşitli sektörlerini finanse eden İslamî bankaların mevduat ve fon yönetimini kapsayan pratik ve operasyonel yönlerini, risk yönetimini, muhasebe uygulamalarını ve İslamî mali piyasaların ve araçların işleyişi derinlemesine tartışılmıştır.

Wiley'in dış incelemecisi, orijinal el yazması üzerine uzman görüşünü verirken, İslamî bankacılığın ve finansın ortak eleştirilerine değinen bir bölüm eklemeyi önerdi. Bu tartışmalar önce

kitapta dağınık yerlerde iken, İslamî bankaların ilkeleri ve işlemleri hakkındaki tüm eleştirileri ve yanlış anlamaları kapsayacak ve okuyucuların kafa karışıklığını gidermeye yardımcı olacak bir bölüm, kitabın son versiyonunda oluşturuldu.

Kitabı hazırlarken İslam hukukunun geleneksel kitaplarından, bugüne dek yayımlanmış olan İslamî bankacılık ve finans literatüründen, tüm önemli İslam ülkelerinin şer’i akademisyenlerinin temsil edildiği en üst kurum olan İslam Konferansı Örgütü’nün (yeni adıyla İslam İşbirliği Teşkilatı) İslami Fıkıh Konseyi kararlarından, İFKMDO tarafından geliştirilen şer’i standartlardan ve bazı İslamî bankaların şer’i kurullarının kararlarından yararlandım. Bu nedenle kitap, İslamî finans sisteminin ilkelerini, finansman biçimlerini, daha geniş bir çerçevede tanınan ve Orta Doğu ile dünyanın diğer yerlerindeki İslamî bankacılık uygulamaları için temel oluşturan şer’i gereksinimler ile ilgili fikir birliğini/ana görüşleri yansıtmaktadır. Bazı yerlerde, bazı ürünler hakkındaki azınlık görüşlerine, muhalif bir ölçüt sunmak üzere yer verilmiştir.

Faizin yasak olduğunu kabul edenler arasında iki yaklaşım bulunmaktadır: Ana akım yaklaşıma göre; İFK’lar her iki kategorideki İslamî modelleri kullanabilirken, bazılarına göre İslamî bankacılık, hem lafız hem de ruh olarak, yalnızca şirket temelli işlemler demektir. İkinci görüş, aslen iki katmanlı mudârebe olarak düşünülen İslamî finansın, bankaların faiz temelli ürünlerine benzeyen borç yaratan modellere doğru kaydığı ve İslamî bankacılık işinin faiz temelli sistemde olduğu gibi sabit getiriler sağladığı yönündedir. Bununla birlikte, ana akım yaklaşımına göre, model seçimi konusu birinin diğerine tercih edilmesidir ve borç yaratan/sabit getirili modellerin yasaklanması değildir. Dolayısıyla İFK’lar, şer’i kurallara konu olan her iki model kategorisini de kullanabilirler. İFK’lar bunu yaparken yatırımcılarının ve tasarruf sahiplerinin risk profilini dikkate almalı ve ticaretin doğası gereği kârlılığı ve nakit akışını göz önünde bulundurmalarıdır.

Bu yazarın sunmayı planladığı mesaj, İFK’ların izin verilen modellerden herhangi birini kullanırken İslamî finans ilkelerinin şer’i kurallara uygunluğunu dikkatle takip etme ihtiyacında olduklarıdır. Uygulayıcıların karşı karşıya kaldığı ortak bir soru, popüler hâle gelen İslamî bankacılığın, faiz temelli sistemin yarattığı çarpıklıkları, uzun vadede bile ortadan kaldırıp kaldırmayacağıdır. Bankacılık tüm finans ve ekonomi sisteminin en stratejik kısmı da olsa sadece bir parçasıdır. Devletin mali, kredi ve para politikaları, ülke ekonomisindeki finans sektörü üzerinde kritik bir etkiye sahiptir. Bu durum paranın sadece reel varlık temelli türetilmesini, perakende ve kurumsal finansal hizmetlerin tarafsızlık ve risk paylaşımı temelli gerçekleştirilmesini gerektirir. Bu nedenle, ekonomilerin sürdürülebilir ve yaygın gelişimi için ve bir bütün olarak toplumun refahı için, sosyo-ekonomik etiğe özen gösteren reel varlık temelli finans sistemi, kademeli olarak daha geniş bir ölçekte sunulmalıdır.

Umarım bu çalışma, İslamî finansın ilke, model ve operasyonlarını anlamak ve yatırımcılar ile fon kullanıcıları için şer’i kurallara uygun çözümler sunmak isteyenler için faydalı bir kaynak olacaktır.

İktisadi ve mali ilişkilerde İslam hukukunun talimatlarına uyulması ve bilginin yaygınlaştırılması için yapılan bu gayreti kabul etmesi, bu kitabı İslamî bankacılık ve finans kavramını yaygınlaştıran bir araç hâline getirmesi ve yanlışlıkla yapılan hatalardan ve ihmallerden dolayı beni bağışlaması için Yüce Allah'a (c.c.) dua ediyorum.

Muhammed Ayub

Yönetici, Eğitim, Kalkınma ve İslam Hukuku Birimi

İslamî Bankacılık ve Sigortacılık Kurumu (IBSK)

Londra

Teşekkür

Öncelikle beni John Wiley&Sons'a getiren arkadaşım Riaz Ahmad'e ve İslamî finans üzerine bir kitap yazmamı isteyen Wiley'de finans listesinde kıdemli editör Caitlin Cornish'e teşekkür ediyorum. Teşekkür listesi, beni sürekli olarak ikna etmeye çalışan Wiley'deki diğer insanlar, Emily Pears, Vivienne Wickham ve bu çok geniş yayınevinin editör kadrosunun geri kalanını içeriyor. Ben hepsine ve ayrıca çalışmanın ilk versiyonunu inceleyen ve kitaba değer katan "İslamî Bankacılık ve Finans Ortak Eleştirisinin Değerlendirilmesi" başlıklı bir bölümün eklenmesini öneren dış inceleme sorumlusuna minnettarım.

Kitabın hazırlanmasında birçok kurum ve şahsın bilimsel çalışmalarından yoğun bir şekilde yararlandım. Bu kurumlar arasında: İslam Kalkınma Örgütü'nün İslam Fıkıh Konseyi, Cidde (kararları); İslamî Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI), Bahreyn (şeriat ve muhasebe standartları); Pakistan İslam İdeolojisi Konseyi (ekonomiden faizin ortadan kaldırılması üzerine rapor, Haziran 1980); Federal Şeriat Mahkemesi, Pakistan (Ribâ hakkında ki karar, Kasım, 1991); Pakistan Yüksek Mahkemesi'nin Şeriat Temyiz Masası (ilgili tüm konularda akademik tartışmalar ve birlikte ribâ, Aralık 1999).

Cidde merkezli İslam Kalkınma Bankası İslam Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (IRTI) yayınları bana çok sayıda İslamî bankacılığın ve finansın kavramsal ve pratik yönlerini incelemek için geniş bir fırsat sundu. Enstitü, minnettarlığımı ve şükranlarımı hak etmektedir. Gelişmekte olan İslamî finans sektörünün kavramsal ve operasyonel boyutlarını anlamak isteyen herkes için IRTI'yi referans noktası hâline getirme konusunda, İKB'nin Başkanı Dr. Ahmad Mohamed Ali'yi paha biçilemez hizmetlerinden dolayı takdir ediyorum. IRTI ile ilişkili araştırmacılar arasında şunlar bulunmaktadır: Dr. M. Umer Chapra, Dr. Mabid Ali Al-Jarhi, Dr. Monzer Kahf, Dr. M. Fahim Khan, Dr. Munawar Iqbal, Dr. Tarikulah Khan, Dr. Ausaf Ahmad ve Dr. Habib Ahmed.

Bu kitabın hazırlanmasında birçok kişinin yapmış olduğu akademik çalışmalar da bana çok yardımcı oldu. Onların hepsine derin şükranlarımı sunuyorum. Aklıma gelen ilk isimler şunlar:

Dr. Muhammad Nejatullah Siddiqi, Shaikh Siddik M. Al-Amen Al-Dhareer, Adalet Muhammed Taqi Usmani, Dr. Wahbah Zuhayli, Dr. Mahmoud Amin El-Gamal, Dr. S. M. Hasanuzzaman, Dr. Abbas Mirakhor, Dr. Mohammed Obaidullah, Dr. Mohsin S. Khan, Dr. Nadeem ul Haque, Dr. Zamir Iqbal, Dr. Ziauddin Ahmad ve Dr. M. Tahir Mansoori.

Çok sayıda uzman ve uygulayıcı, İslamî bankacılığın ve finansın kavramsal konuları ve pratik yönleri hakkında açıklama yapmamda bana yardımcı oldu. Hepsine teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunmak istiyorum. Aşağıdakiler özel bir yeri hak ediyor: Şeriat Danışmanı Hassan Kaleem, Albaraka Bank, Pakistan; Muhammed Najeeb Han, Şeriat Danışmanı, Habib Metropolitan Bankası, Pakistan; Anwar Ahmad Meenai, Merkez Bankası İslam Bankacılık Bölümü, Pakistan Ulusal Bankası; Mohammad Sajid, CEO, JS Finans, Jahangir Siddiqi&Co., Karachi; Ashar Nazım ve ekibi, Capital Partners, Karaçi; Omer Mustafa Ansari, Ford Rhodes Sidat Hyder&Co., Karaçi; Muhammad Faisal Shaikh, Ürün Geliştirme Müdürü, Bank İslamî Pakistan; Ahmad Ali, Ürün Geliştirme Bölüm Müdürü, Al-Meezan Bank, Pakistan.

Özel teşekkürlerim Pakistan Devlet Bankası İslam Ekonomisi Bölümü Eski Şefi Dr. S. M. Hasanuzzaman ve Pakistan Devlet Bankası Eski Direktörü Rashid Ahmad Javed içindir ki, onlar kitabın birçok bölümünü kapsamlı bir şekilde okudular ve değişiklik/iyileştirme amaçlı önerilerde bulundular.

Yukarıda adı geçen kurumlara ve akademisyenlere büyük bir minnettarlık duyarken, yanlışlıkla yapılan herhangi bir hatadan yalnızca kendimin sorumlu olduğunu belirtmeliyim.

Devlet Bankası'ndaki resmi görevlerim ve projeyi bitirmek için gereken çalışma hacmi nedeniyle öncelikle kabul etmekte tereddütlü davrandığım Wiley projesini üstlenmeye teşvik eden Pakistan Devlet Bankası Ekonomi Danışmanı Bay Riaz Riazuddin'e de teşekkürlerimi sunarım. Birlikte 27 yıl geçirdiğim ve İslam ekonomisi, bankacılığı ve finansı alanlarında çalışmama fırsat veren Pakistan Devlet Bankası ve onun eğitim koluna da (Ulusal Bankacılık ve Finans Enstitüsü veya NIBAF) teşekkürlerimi sunmasam nankörlük etmiş olurum.

Baş Kütüphaneci Al-Bashir Ahmad Zia'ya ve Pakistan Devlet Bankası kütüphanesinin diğer personeline, kitaplara ve dergilere ulaşma fırsatı verdikleri için minnettarlığımı sunuyorum. Onların sağladığı kolaylıklar projenin tamamlanmasına çok yardımcı oldu. Gerçekten de, hepsine derinden minnettarım.

Son olarak, kitabın ilk hâlini yazmamda yardımcı olan Devlet Bankası'nda ve NIBAF'da uzun zaman birlikte çalıştığım meslektaşım Muhammed Yousuf'a teşekkür ederim.